

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

EXAMENSARBETE

Vårterminen 2013

Läroarutbildningen i musik

Jakob Lundqvist

Hur hanterar musklärare målbrottet hos före detta gossopraner och altar?

*En jämförande intervjustudie om hur man arbetar med målbrottspojkar på Adolf
Fredriks Musikklasser och på Sankt Annæ Gymnasium.*

Handledare: Sven Kristersson

Abstract

Title: How do music teachers handle voice break of former treble and alto-singers? A comparative interview study of how they work with boys breaking voices on Adolf Fredrik Music School and at Sankt Annæ Gymnasium.

Author: Jakob Lundqvist

The study is based on semi-structured interviews with two music teachers, one at the elementary and high school *Sankt Annæ Gymnasium* (Copenhagen) and one at the elementary and high school *Adolf Fredriks musikklasser* (Stockholm). By asking more or less identical questions to both of them I could clearly see the differences between the two schools. At Sankt Annæ boys and girls have separate teaching already from the third grade. In Adolf Fredrik they sing in mixed choirs throughout the elementary school. At Sankt Annæ, the boy's choir has a high status, with extra tuition and professional male singers. In Adolf Fredrik, the boy's choir stands more in the shadow of the girl's choir and consists only of sopranos and altos.

The teaching of voice break boys is also very different. Sankt Annæ has a special voice break choir, and the boys must leave the boys choir at first sign of voice break. In Adolf Fredrik they may stay and sing falsetto if they want to. At Sankt Annæ they think falsetto singing is harmful for the voice. Adolf Fredrik has no voice break choir, but a mixed choir with boys and girls.

Sankt Annæ seems to have a more scientific approach to singing. The school has its own voice doctor, and has produced a special voice break-brochure with information about the voice break physiology and sequence stages. Adolf Fredrik has no strict guidelines how to teach during voice break, they rather look at what seems to be best for the individual.

Keywords: Voice break, Boys choir, Singing lesson, Voice break choir, Sankt Annæ Gymnasium, Adolf Fredriks musikklasser

Sammanfattning

Titel: Hur hanterar musiklärare målbrottet hos före detta gossopraner och altar? En jämförande intervjustudie om hur man arbetar med målbrottspojkar på Adolf Fredriks Musikklasser och på Sankt Annæ Gymnasium.

Författare: Jakob Lundqvist

Studien bygger på halvstrukturerade intervjuer med två musiklärare, en på grundskolan *Sankt Annæ gymnasium* (Köpenhamn) och en på grundskolan *Adolf Fredrik musikklasser* (Stockholm). Genom att ställa likartade frågor till båda lärarna har jag fått en tydlig bild av skillnaden mellan skolorna. På Sankt Annæ undervisas pojkar och flickor separat redan från tredje klass, på Adolf Fredrik sjunger man blandad kör i klasserna genom hela grundskolan. Sankt Annæ's gosskör har hög status, med elitsatsning och professionella manskörister. Adolf Fredrik's gosskör står mer i skuggan av flickkören och består endast av sopraner och altar.

Också för målbrottspojkar skiljer sig undervisning och synsätt markant. Sankt Annæ har en speciell målbrottskör, där pojkarna placeras redan vid tidiga tecken till målbrott. Adolf Fredrik tar mer social hänsyn, till pojkarnas behov av en trygg omgivning och till elevernas önskemål. Pojkar i målbrottet som vill stanna i gosskören uppmuntras att sjunga falsett. På Sankt Annæ anses falsettsång skadligt för rösten. Adolf Fredrik har ingen målbrottskör utan blandad kör med pojkar och flickor tillsammans.

Sankt Annæ verkar ha ett genomtänkt vetenskapligt förhållningssätt till sjungandet. Skolan har en egen röstläkare, och har producerat en målbrottsbroschyr som informerar om målbrottets fysiologiska förlopp och röstliga stadier. Adolf Fredrik har inga generella regler för undervisningen av målbrottspojkar, utan ser mera till individuella förutsättningar.

Sökord: målbrott, gosskör, sångundervisning, målbrottskör, Sankt Annæ Gymnasium, Adolf Fredriks musikklasser

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Presentation av Adolf Fredriks musikklasser	6
1.1.1 Klasserna	6
1.1.2 Adolf Fredriks gosskör	6
1.1.3 Adolf Fredriks flickkör	6
1.1.4 Kammarkören	7
1.2 Presentation av Sankt Annæ Gymnasium	7
1.2.1 Klasserna	7
1.2.2 Københavns Drengekor	8
1.2.3 Solister	8
1.2.4 Målbrottskören	8
1.2.5 Juniormanskören	8
1.2.6 Skolans röstläkare	9
2. Syfte	10
2.1 Forskningsfråga och underfrågor	10
3. Teoretisk bakgrund	11
3.1 Barns tidiga röstutveckling	11
3.2 Faran med körsång för barn	11
3.3 Målbrottet	12
3.3.1 Målbrottets problem och utmaningar	13
3.3.2 Målbrottets olika stadier	13
3.3.3 Målbrottet på Sankt Annæ Gymnasium	14
3.3.4 Vad kan man göra med rösten under målbrottet?	15
3.4 Puberteten	17
3.5 Lärarnas handlingsutrymme	18
4. Metod	19
4.1 Deltagarna	20

4.1.1 Pelle Olofson.....	20
4.1.2 Karen-Maria Baun	20
4.2 Avgränsning	20
4.3 Metodreflektion	21
4.4 Etiska överväganden	21
5. Resultat	22
5.1 Första intervjun (den 24 oktober 2012) med Pelle Olofson, gosskörledare och dirigent på Adolf Fredriks musikklasser.	22
5.2 Andra Intervjun (den 22 mars 2013) med Karen-Maria Baun som undervisar målbrottskören och juniormanskören på Sankt Annæ Gymnasium.	24
6. Resultatdiskussion, slutsatser och rekommendationer	28
6.1 Skillnader mellan Adolf Fredrik och Sankt Annæ.....	28
6.2 Lärarnas handlingsutrymme.....	30
6.3 Puberteten, när och hur?	31
6.4 Inställningar till målbrottsrösten	31
6.5 Behövs det mer fokus på målbrottsrösten?	33
6.6 Återkoppling till forskningsfrågorna	35
6.7 Förslag till vidare forskning	37
Referenser.....	38
Elektroniska referenser.....	39
Bilagor	40

1. Inledning

Under ett år (2011-2012) arbetade jag som sånglärare på Sankt Annæ Gymnasium i Köpenhamn, bland annat med den så kallade ”brummerkoret”, där elever från gosskören placeras när de hamnar i målbrottet. Jag upplevde eleverna som svårmotiverade och starkt ifrågasättande och arbetet med målbrottskören som ganska tufft både vad gällde klimatet i klassrummet och de musikaliska förutsättningarna. Säkerligen hade min ringa erfarenhet av att undervisa samt min svenska brytning i det danska språket en stor roll i detta, men jag fick tidigt klart för mig av kollegorna på skolan att det alltid varit ett hårt arbete med denna grupp. Jag insåg då att det var en utmaning även för erfarna lärare att undervisa målbrottspojkar men jag blev ändå nyfiken på om min undervisning kunde ha lagts upp på ett annorlunda sätt.

Erfarenheterna från Sankt Annæ fick mig att fundera över hur musklärare i Sverige arbetar med målbrottselever. Finns det andra metoder, andra repertoarval, andra ensemblekonstellationer än dem som Sankt Annæ arbetar med? Eftersom Adolf Fredriks Musikklasser i Stockholm är en systerskola till Sankt Annæ föll det sig naturligt att jämföra dessa två skolor.

Efter ett besök på Adolf Fredriks musikklasser, där jag träffade gosskörens och manskörens lärare Pelle Olofson, växte min forskningsfråga fram: Hur hanterar två musklärare på skilda men jämförbara musikskolor målbrottet?

Mitt arbete är disponerat på följande sätt. Jag börjar med att först presentera Adolf Fredriks musikklassers upplägg av sin sångundervisning och därefter hur Sankt Annæ Gymnasium lägger upp sin. Under Syfte redogör jag för de frågeställningar jag arbetat utifrån i min undersökning. I kapitlet Teoretisk bakgrund presenterar jag forskning kring barns röstutveckling med tonvikt på målbrottets olika stadier. Jag tar även upp forskning kring pubertetsutvecklingen som jag funnit relevant för mitt arbete. I Metodkapitlet redogör jag för vilka forskningsmetoder jag använt mig av när jag genomfört studien. I kapitlet Resultat redovisar jag de skillnader jag funnit mellan de båda skolorna utifrån min forskningsfråga med underfrågor. I det avslutande Diskussionskapitlet reflekterar jag över min undersökning och diskuterar de resultat jag kommit fram till. Jag reflekterar också över i vilken utsträckning resultaten stämmer med tidigare forskning jag tagit upp i min studie samt ger förslag på vidare forskning.

1.1 Presentation av Adolf Fredriks musikklasser

Adolf Fredriks Musikklasser, belägen i Vasastan i Stockholm, är sedan 1939 en både i Sverige och utomlands välkänd sång- och körskola. Musikundervisningen anses hålla hög nationell och internationell nivå. Som elev på skolan är man med och deltar i stora konsertverksamheter, på skolan och ibland långt utanför. Adolf Fredrik har genom åren utvecklat många samarbeten med musikcentra och musikskolor runt om i världen.

Skolan har cirka 1100 elever, varav två tredjedelar flickor, och 13 anställda musiklärare. På skolan finns 36 klasser från årskurs 4-9 och varje årskurs har 6 parallellklasser med ungefär trettio elever i varje. Lärarna är indelade i 6 arbetslag, 3 på mellanstadiet (årskurserna 4-6) och 3 på högstadiet (årskurserna 7-9). Varje klass har trettio elever, omkring tio pojkar och tjugo flickor (<http://www.afmusik.se/om-skolan>).

1.1.1 Klasserna

På Adolf Fredrik följs eleverna åt från fjärde till nionde klass och bildar sina egna klasskörer, med både pojkar och flickor. Man sjunger först fyrstämmig diskantkör (SSAA) och senare fyrstämmig kör med mansstämmor (SATB). När övergången till SATB sker är upp till klassläraren, och det beslutet tas helt enkelt efter hur många pojkar som har kommit i målbrottet.

1.1.2 Adolf Fredriks gosskör

Gosskören består av ungefär 40 mellanstadiepojkar och leds av Pelle Olofson. Gosskören består enbart av sopraner och altar, och har inga mansröster knutna till sig. På mellanstadiet går det totalt cirka 180 pojkar och man får söka för att komma med i gosskören. Det är alltså konkurrens om platserna, men långtifrån alla pojkar söker.

1.1.3 Adolf Fredriks flickkör

Flickkören består av flickor från 6-9 klass och leds av Karin Bäckström. Den har lika många medlemmar som gosskören, cirka 40. Men det är betydligt svårare att komma med, dels för att skolan har många fler flickor än pojkar, dels för att flickkören är mer attraktiv och lockar fler sökande.

1.1.4 Kammarkören

Adolf Fredrik har även en nystartad kammarkör, där man sjunger SATB. I den ingår de pojkar som kommer i målbrottet och de flickor som inte är med i flickkören.

1.2 Presentation av Sankt Annæ Gymnasium

Sankt Annæ Gymnasium är beläget centralt i Köpenhamn och har cirka sex hundra elever i tredje till nionde klass. Sankt Annæ är alltså en grundskola, namnet till trots, men det finns även ett gymnasium knutet till skolan.

Sankt Annæ är Köpenhamns kommuns enda skola med sång- och körprofil. Den har funnits sedan 1929 och var länge en ren pojkskola, först 1972 tilläts flickor börja där. Skolan är i dag känd i stora delar av Danmark och i även i utlandet, främst för sina fina körer: Københavns Drengekor, Sankt Annæ Pigeekor och Sankt Annæ Gymnasiekor. Men skolan har också utmärkt sig genom kvalificerad undervisning i allmänna skolämnen, sina goda faciliteter, fritidsaktiviteter och festliga arrangemang. Köpenhamns stad drar stor nytta av det kulturliv som Sankt Annæ bär med sig (Møller, 1998)

1.2.1 Klasserna

På Sankt Annæ, till skillnad från Adolf Fredrik, dominerar pojkarna. Varje klass har cirka 17 pojkar och 12 flickor. Redan från skolstart separerar man pojkars och flickors sångundervisning. Detta har att göra med gosskörens särskilda klangkaraktär. I och med pojkarnas tidiga målbrott krävs en speciell uppträning och större fokus på deras röster redan från låg ålder. Pojkarna har därför mer sångundervisning än flickorna de första tre åren på skolan, då de ska lära sig en större repertoar än flickorna. I gengäld har flickorna mer undervisning i sådana ämnen som drama, datakunskap och handarbete (<http://www.sag.dk/sangskolen/index.php?id=3>).

När pojkar kommer i målbrottet redan i fjärde och femte klass försöker man individanpassa så långt det går. Som regel håller man kvar dem i klasserna hela femte året, eftersom de inte får börja i målbrottskören förrän i sjätte klass.

1.2.2 Københavns Drengekor

Drengekoret är en av Danmarks mest erkända gosskörer och mer än åttio år gammal. I kören sjunger alla skolans pojkar i årskurs 6 och 7, sopraner och altar. Körens mansröster består av utbildade, professionella sångare. Kören leds sedan 1991 av Ebbe Munk.

1.2.3 Solister

Från och med femte klass på Sankt Annæ väljs ett antal pojkar ut som så kallade solister till gosskören. Dessa pojkar får mer sångundervisning och bildar vid vissa konserttillfällen en mindre grupp av gosskören. De spelar också en viktig roll i den större gosskören genom att de hjälper till att stabilisera körens samlade klang. Vissa av solisterna får också rena soloupdrag (<http://www.sag.dk/sangskolen/index.php?id=3>).

1.2.4 Målbrottskören

När pojkarna kommer i målbrottet, oftast i sjätte eller sjunde klass, får de inte sjunga kvar i gosskören utan flyttas över till skolans målbrottskör. Övergången sker genom en ritual där målbrottspojkarna applåderas och avtackas av sina kamrater, som ännu inte kommit i målbrottet, samtidigt som de lämnar gosskörens repetitionslokal. Utanför tas de emot av målbrottskören och dess två lärare, varav Karen Maria Baun som jag intervjuat är den ena.

Nytt för läsåret 2012/2013 är att pojkar som kommer i målbrottet inte börjar direkt i målbrottskören, utan får ett par veckors paus från körsång. Under dessa veckor arbetar man enskilt med dem, en och en, som en förberedelse för den nya kören. Fokus ligger då på vars och ens ”nya” röst och man arbetar kring eventuella spänningar och andra svårigheter innan de går igång med att sätta rösten i ett nytt sammanhang. Man avsätter också tid till att prata med varje elev om hur de känner kring avslutet i gosskören och den nya situation som de ställs inför.

1.2.5 Juniormanskören

I åttonde och nionde klass är körsång helt frivilligt för pojkarna, både i gosskör (för dem som ännu inte kommit i målbrottet) och i manskör. De som har kommit i målbrottet och vill fortsätta sjunga bildar en egen manskör, juniormanskören. Alltså en frivillig kör på högre nivå än målbrottskören. I juniormanskören samlas mestadels de mest motiverade pojkarna i åttan och nian, de som gärna vill fortsätta sjunga i kör. Karen-Maria Baun är en av två lärare som leder juniormanskören.

1.2.6 Skolans röstläkare

På Sankt Annæ Gymnasium finns även en röstläkare knuten till skolan, Svend Prytz. Alla pojkar som kommer i målbrottet besöker röstläkaren en gång för att ta reda på hur långt gångna de är i sina respektive målbrott, för att få information om vad som händer med deras röster och vilka svårigheter de står inför och eventuella spänningar som kan komma att vålla sångliga problem. De som har problem kan få flera besök hos röstläkaren.

2. Syfte

Syftet med studien är att jämföra hur två musikhänare på två skilda musikskolor hanterar målbrottet hos pojkar med bakgrund som duktiga gossopraner och altsångare, samt att undersöka vilket handlingsutrymme lärarna har att påverka sina undervisningsmetoder. Finns det ramar på skolorna som styr över dessa lärare och hämmar deras arbete, eller har de fria tyglar att skapa sina egna undervisningsmodeller? Hur beskriver lärarna själva sin undervisningssituation? Finns det något arbetssätt, någon repertoar eller någon ensemblekonstellation som är särskilt väl lämpad för pojkar i målbrottet?

2.1 Forskningsfråga och underfrågor

Forskningsfråga:

Hur hanterar två musikhänare på skilda men jämförbara musikskolor målbrottet?

Underfrågor:

- a) Hur ser handlingsutrymmet ut för respektive lärare?
- b) Hur beskriver lärarna själva sin undervisningssituation och sitt arbetssätt?
- c) Finns det något arbetssätt och någon repertoar speciellt lämplig för pojkar i målbrottet?

3. Teoretisk bakgrund

I detta kapitel kommer jag att gå in på vad som tidigare finns skrivet om målbrottet ur ett röstutvecklings- och undervisningsperspektiv samt vilka eventuella problem man i dessa avseenden ställs inför som ung pojke under denna period och vad det kan få för röstliga konsekvenser. Jag kommer även att snudda vid barns röstutveckling före målbrottet, då jag anser att också det är av intresse för hur röstens förändringar påverkar oss. Dessutom kommer jag att beröra pubertetsutvecklingen och hur den kan påverka pojkars motivation att sjunga.

Som en rubrik (3.3.3) har jag Målbrottet på Sankt Annæ Gymnasium. Där tar jag upp den broschyr som man har utarbetat på skolan. En sådan motsvarighet finns inte på Adolf Fredriks musikklasser, därför heller ingen motsvarande rubrik.

3.1 Barns tidiga röstutveckling

Musiklärarens ansvar gentemot barns röster, handlar enligt Ware (1998) om en grundförståelse för människans utvecklingsprocess, speciellt från en musikalisk och vokal synvinkel. Ware (1998) hänvisar till en annan forskare vid namn Welch (1986, refererad i Ware, 1998) som tagit fram en femstegsmodell där han beskriver barnets rösts resa från ett falskt till ett rent stadium. Barnet lär sig utveckla sin röst genom att bygga meningar med hjälp av melodiska linjer. Till en början har barnet mycket små möjligheter att variera tonhöjden i sina meningar, men ju längre de kommer i stegutvecklingen, desto träffsäkrare blir de och får då också ett större tonalt omfång (Ware, 1998).

Det framkommer inte av Welchs modell hur gamla barn det handlar om, men det är tydligt att de är fråga om små barn som ännu inte har med målbrottet att göra. Jag kan ändå inte undvika att dra en parallell till just målbrottet, för också då får ju rösten hos främst pojkar en helt ny skepnad och funktion.

3.2 Faran med körsång för barn

På både Sankt Annæ Gymnasium och Adolf Fredriks musikklasser står körsången helt i fokus och är den tydliga profilen på skolorna. Gunvor och Jan Sällström (1988) är kritiska mot

detta. De menar att körsång i för stor utsträckning kan vara en fara för de unga rösterna. Det är bättre att arbeta med den unisona sången i gruppträning med barn. Att sjunga stämmor och binda barns röster till ett visst läge bör undvikas: ”Det kan fixera rösten i begränsade lägen så att stämbanden mister sin förmåga att producera toner i andra lägen.” (Sällström, 1988, s.141).

Ett annat riskmoment med körsång är enligt Sällström (1988), svårigheten att avlyssna och underhålla barnets egna och fria klang. De hävdar även att halsläkare ger stöd åt teorin att barn kan ta skada av för intensiv körsång. Stämbandsknutor är oroväckande vanligt hos barn som sjunger mycket i kör och det finns en hög procent av goda barnröster som förstörts på grund av oförsiktiga och ouppmärksamma körledare (Sällström, 1988). En annan invändning som paret Sällström (1988) har, är att notläsning i körsång stör det spontana och levande i barns sjungande. Därför bör barn sjunga utantill i så hög grad som möjligt för att uppmuntra deras rösters konstnärliga och uttrycksfulla utveckling.

3.3 Målbrottet

Hormonella förändringar under puberteten får tydliga fysiska uttryck hos pojkar mellan ungefär tolv och sexton års ålder. Den vokala mekanismen är inget undantag, stämband och struphuvud blir längre. Som resultat av detta får rösten ofta en vokal instabilitet och talrösten en lägre tonhöjd och tessitura. Osäkerheten att hantera rösten under denna period kan avspeglas i stora hopp mellan huvud och bröstregister (Ware, 1998).

Sundberg (2001) förklarar målbrottet med att larynx (struphuvudet) växer under puberteten. Också flickor har ett målbrott, men det märks mindre eftersom struphuvudet växer betydligt mer hos pojkar än hos flickor.

Af Ugglas (1987) skriver att det tar mycket längre tid efter målbrottet för sångrösten att stabiliseras än vad det gör för talrösten. Är talrösten fortfarande hes och skrovlig långt efter målbrottet handlar det om något som kallas för förlängd målbrottsheshet. Detta beror på svårigheter att styra de växande stämbanden rätt och kan leda till en glipa bak i röstspringan (då stämbanden inte sluter helt). I dessa fall är det viktigt för personen i fråga att träna hos en logoped för att komma in på rätt linje med sin röst igen. Får man inte rätt hjälp och röstbehandling när man drabbats av målbrottsheshet, är risken att rösten faller in i ett falskt röstläge som

ligger för högt på grund av att stämbanden inte används på rätt sätt. En långdragen heshet som förorsakats av ett pressat och för högt röstläge kan ta mycket lång tid att behandla. Af Ugglas (1987) skriver mest om talrösten och går egentligen inte in på hur mycket eller lite ungdomar bör sjunga under målbrottstiden, men hennes resonemang kan tolkas som att också hon anser att det bör sjungas med återhållsamhet.

3.3.1 Målbrottets problem och utmaningar

På 1930- och 40-talen ansåg många att pojkar i målbrottet helt skulle avstå från att sjunga tills naturen haft sin gång. Senare, på 1950-talet, var de ledande forskarna överens om att målbrottet är en fullt förståelig process som utvecklas i ett logiskt sekventiellt mönster. Men alltjämt är professionella röstpedagoger överens om att sångundervisning av pubertetpojkar kan vara extremt utmanande. Det krävs speciell expertis som endast kan fås genom lång erfarenhet (Ware 1998).

Borch (2005) skriver att tonåringar ofta har förebilder som sjunger i tonarter mera anpassade för vuxna, färdiga röster, t ex sångare som sjunger med full kraft i bröstregister. Om en ung pojke eller flicka försöker efterlikna detta kan det leda till att de forcerar rösten så pass mycket att de får skador som kan ta lång tid att läka. Det är därför viktigt för ungdomar att inte sjunga för forcerat eller för kraftigt under den mest påtagliga tillväxtfasen. Som lärare är det viktigt att vara vaksam när en sådan röst signalerar att den är trött, hes eller gör ont (Borch, 2005).

En del pojkar under målbrottet har svårt att hitta sina nya låga frekvensområden, men det kan också ibland handla om ett motstånd att vilja utforska och utnyttja sina nya röstkvaliteter (Sundberg, 2001).

3.3.2 Målbrottets olika stadier

Olika röstforskare har framställt ett flertal olika modeller för vad som händer med pojkars röster under målbrottet. Ware (1998) tar upp två forskare vid namn Phillips och Cooksey (citerad i Ware, 1998), som utvecklat varsin modell över pubertetspojkars röstliga mognad. Phillips har använt sig av fem steg, där han beskriver det första steget som totalt oförändrat och det andra som röstligt oförändrat men brist på vilja att sjunga i de höga stämmorna. I steg

tre och fyra förändras rösten märkbart och faller väsentligt i tonhöjd. Skillnaden är att i fjärde steget tappar pojken även sin mellanröst och får en tydlig skarv mellan falsett och bröströst. I det sista steget är rösten mer eller mindre på plats. Men Phillips beskriver den som en ny och oprövad röst (Ware, 1998).

Cookseys modell har sex steg i den manliga röstmognaden under puberteten. Stadierna påminner till stor del om dem som Phillips beskriver. Skillnaden är att Cooksey ser en röstlig förändring i samtliga steg förutom det första och att han i sitt sjätte steg förklarar att rösten helt faller på plats och liknar en mogen vuxen manlig röst (Ware, 1998).

3.3.3 Målbrottet på Sankt Annæ Gymnasium

På Sankt Annæ Gymnasium har röstläkaren Svend Prytz, talpedagogen Camilla E. Nielsen och sångpedagogen Karen-Maria Baun tagit fram en broschyr med namnet Pubertetsstemmer (*Pubertetsstemmer, 2010*). Broschyren delar in målbrottet i fem stadier och förklarar att det tar cirka fyra till fem år innan målbrottsövergången är klar.

- Stadium 1 De översta topptonerna sviktar.
- Stadium 2 Mörkare klang men oförändrad grundton. Skarv i mellanregistret.
- Stadium 3 Röstens grundton blir djupare. Intonationsbesvär. Röstens omfång reduceras.
- Stadium 4 Röstens grundton har funnit sin plats, som då ofta ligger djupare än vad den tillslut kommer att göra. Röstklangen är svag och det förekommer ofta snörvlande.
- Stadium 5 Röstens omfång egaliseras. Rösten är fortsatt svag i det här stadiet och kan vid överbelastning bli grötig och det kan uppstå halsspänningar. (Prytz, Nielsen & Baun, 2010, s. 2, min översättning)

I broschyren står det att halsläkare genom en spegelundersökning kan se om rösten kommit in i målbrottet, eftersom stämläpparna då får ett karaktäristiskt utseende. Målbrottsövergången kan också konstateras med akustiska mätningar, som också kan vara till hjälp som rådgivning om den framtida röstträningen. Då stämläpparna är blodfyllda för att kunna växa, förekommer

ibland också små blödningar på stämbandsläpparna om man ropar, skriker eller sjunger för starkt. Redan en liten blödning skapar efterföljande ärrvävnad som är mycket mindre smidig än den ursprungliga vävnaden. Därför ska man undgå att belasta rösten under denna period (Prytz, Nielsen & Baun, 2010).

Många barn i puberteten lider av reflux (magsyra som kommer upp i halsen). Detta beror på att kroppen växer mycket, särskilt i början av puberteten, men också för att kroppens olika delar inte växer i samma takt. Därför blir matstrupen hos en del ungdomar för kort under en period och magmunnen sluter inte helt (Prytz et al., 2010).

Att de olika kroppsdelarna inte växer i samma takt har också betydelse. Många anser att barn i puberteten talar otydligt. Detta beror ofta på att gomseglet i en period är för kort och därför uppkommer en snörvlighet i rösten (Prytz et al., 2010).

Några röster har i början av målbrottet ett mycket litet omfång. Ibland endast fyra-fem toner i det nya registret. Registret utvecklas och utvidgas dock ganska snabbt om rösten används på ett sunt och hänsynsfullt sätt. En del har fortfarande kvar sina höga soprantoner medan andra tappar dem helt (Prytz et al., 2010).

Den nya röstens roll, när den anpassas till röstfack som tenor och bas, är ibland lätt att konstatera, ibland mer oklar. Det är därför viktigt att ge sin röst tid att landa där den med tiden visar sig höra hemma. Det är vanligt att rösten under målbrottsperioden flyttar mellan olika stämmor (Prytz et al., 2010).

3.3.4 Vad kan man göra med rösten under målbrottet?

I Sankt Annæs broschyr läggs vikten på att man ska acceptera målbrottsröstens begränsningar. Man ska inte sträva efter en klang som är ouppnåelig. Röstens funktion förbättras markant om man optimerar kroppshållningen, andningen och stödet. Rösten ska användas och utvecklas under målbrottsperioden, därför är sångundervisning både bra och viktigt, eventuellt även undervisning hos en talpedagog för dem som har svåra problem med målbrottet. Muskler ska tränas förnuftigt och styrkas. Använder man musklerna fel, skapar det spänningar och överbelastningar vilket försämrar röstens funktion (Prytz et al., 2010).

Också Ware (1998) har tagit fram några riktlinjer för arbetet med manliga målbrottsröster. Man ska lära sig känna igen de unika kvaliteterna för varje enskilt sångares röst och personlighet och tala öppet om pubertal psykologi och dess effekt på omfång, kvalitet och tessitura. Man bör använda övningar som är bekväma i både omfång och tessitura och göra kontinuerliga justeringar genom målbrottsprocessens olika stadier. Man bör också enligt Ware (1998) undvika att sjunga för mycket och med för hög intensitet.

Paret Sällström (1988) är kanske mest kritiska till intensiv sångträning under målbrottet:

Undervisningen och utnyttjandet av eleven i körsång bör ske med särskilt stor försiktighet under målbrottet. Själva röstfunktionen är givetvis densamma, men vid och närmast efter den kraftiga tillväxten av ben och muskulatur i puberteten och innan nervfunktionerna hos röstinstrumentet tränats upp och mognat, fungerar musklernas samordning dåligt och rösten är svår att använda. Den kan därför självfallet lätt bli ansträngd om den utsätts för alltför krävande uppgifter. Skoleleverna behöver då ofta återkommande impulser till ett riktigt samspel i röstorganet i omväxling med vila. Att vi ska stimulera rösterna även under målbrottet är emellertid uppenbart, med tanke på att ungdomarna ändå använder sina röster på ett ofta mycket intensivt sätt, och eftersom de ju alltid influeras av alla mer eller mindre diskutabla förebilder i det dagliga livet. Men vårt arbete bör inskränka sig till att ge goda riktlinjer för röstfunktionen och aldrig tillåta tung träning eller intensivt sjungande (uppträdanden, körträning mm).(s.142)

Eken (1998) beskriver den unga stämman som otät och muskulärt okoordinerad. Ofta är registerövergångarna tydliga och vokalegaliteten dålig. I-vokalljud är ofta överkomprimerade medan a-vokalen kan vara luftfylld och ofokuserad.

Röstens kroppsliga förankring är som regel outvecklad. Undervisningen de första åren efter puberteten bör därför fokuseras på kroppens grundfunktioner. Den unga eleven kan ofta komma i konflikt med repertoar, då önskemålen inte alltid går ihop med den utvecklade rösten. Musikaliteten kan vara långt mera utvecklad än rösten och eleven kan då försöka kompensera muskulärt på ett för rösten skadligt sätt. Eleven bör därför uppmuntras att sjunga det som han behärskar och inte det som han vill. Om man instuderar för svår musik i den ofärdiga rösten så förlänger det utvecklingsprocessen (Eken, 1998).

3.4 Puberteten

Målbrottet kan inte separeras från personlighetens utveckling i övrigt. Guggenbühl (2003) ser puberteten som en förberedelse inför vuxenrollen.

De unga lever i två världar. De är emotionellt förankrade i barndomen, men mentalt fascineras de av världen utanför och dess uppgifter. De provar på och införlivar vuxna beteenden. Ungdomar i puberteten förbereder sig inför sin entré i samhället. De föregriper yttre möjligheter och utforskar sin egen förmåga. När de stör eller irriterar oss med sitt beteende, vill de egentligen få instruktioner och önskar komma underfund med kulturens riktlinjer. De experimenterar med sig själva i syfte att få reda på vem de är. (s. 156)

Frisén & Hwang (2006) presenterar Erik Homburger Eriksons syn på puberteten, som skiljer sig från Guggenbühls (2003). Under puberteten, menar Erikson, kan unga få svårt att hitta sin plats i samhället vad gäller sociala relationer och hur de upplever sig själva. Erikson kallar detta för identitetsförvirring och anser att det är viktigt att se denna förvirring som en naturlig process och inte ett hot som ska försöka kringgås. I pubertetsåldern är det fullt normalt att man upplever denna identitetsförvirring och det är därför viktigt att vuxna runt omkring uppmuntrar den unga individen till självständigt tänkande och släpper fram vederbörandes åsikter och funderingar. Då finns goda förutsättningar för att förvirringen löses upp. Det kan t.o.m. ligga en fara i att bortse från och avvisa förvirringen, menar Erikson. Det kan i värsta fall leda till att den unga stannar upp i sin utveckling och aldrig riktigt blir vuxen. Erikson ser alltså även denna kris som en utmaning med möjlighet till växt likaväl som risk för hämning (Frisén & Hwang, 2006).

En annan aspekt på puberteten är att den kommer allt tidigare, och att också målbrottet därmed tränger allt längre ner i åldrarna. Hannah Cederberg (2012) hänvisar till forskning som gjorts på den kommunala körskolan i Köpenhamn och som visar att målbrottet kommer ungefär ett halvår tidigare idag än för 30 år sedan. I St. Thomas gosskör i Leipzig märker de också att rösterna djupnar lite tidigare för varje år. I Sverige har Cederberg varit i kontakt med Roland Nilsson, mångårig konstnärlig ledare för Stockholms gosskör. Han menar också att målbrottet idag kommer betydligt tidigare än vad det gjorde när han började arbeta. Cederberg (2012) skriver till och med att "Gosskörerna kan vara hotade".

3.5 Lärarnas handlingsutrymme

Med utgångspunkt i den forskning som finns om röstutveckling blir det extra viktigt att denna kunskap får konsekvenser i musiklärarens pedagogik. Houmann (2010) betonar vikten av att läraren har en stor kunskapsbas som ger läraren möjlighet att vidga sitt handlingsutrymme genom att våga pröva och hitta nya lösningar i sin undervisning. Handlingsutrymmet är alltid beroende av organisatoriska och ekonomiska ramar och som lärare måste man förstås anpassa sig till dessa förutsättningar (Houmann, 2010).

4. Metod

Då min forskningsstudie gäller hur två musiklärare hanterar målbrottet hos pojkar och jag dessutom vill få deras handlingsutrymme belyst har jag valt att göra en jämförande studie i form av två kvalitativa och halvstrukturerade intervjuer, en på Adolf Fredriks musikklasser och en på Sankt Annæ gymnasium. Jag valde dessa två skolor eftersom båda anses vara mycket bra grundskolor med musikprofil och håller en hög nivå. Båda är urvalsskolor där eleverna testas innan de tas in.

Kvale (1997) beskriver den halvstrukturerade intervjun där frågor och teman är förberedda, men där det även finns utrymme för nya frågor som intervjuaren kommer på i stunden och för att följa upp intervjuobjektets svar med nya följdfrågor. I en halvstrukturerad intervju finns även utrymme för förändringar när det kommer till frågornas form och ordningsföljd (Kvale, 1997).

Patel & Davidson (2011) skriver att graden av struktur påverkar det svarsutrymme som intervjupersonen får. Är intervjun helt strukturerad, lämnas ett mycket litet utrymme för intervjupersonen att svara på, t ex genom angivna svarsalternativ. Motsatsen är den helt ostrukturerade intervjun, som ger maximalt utrymme att svara på men också ger intervjuaren större svårigheter att efteråt bearbeta svaren (Patel & Davidson, 2011).

Eftersom min intervju helt bygger på öppna frågor utan svarsalternativ, beror graden av struktur på hur frågorna är formulerade. Då jag eftersträvade långa och resonerande svar undvek jag i så stor utsträckning som möjligt frågor med endast ja- och nejsvar. För att så tydligt som möjligt se vilka skillnader som finns mellan de två skolorna, och vad de innebär, har jag ställt likartade frågor till båda lärarna.

Innan jag började min intervju med Pelle Olofson, berättade jag för honom om min bakgrund som lärare på Sankt Annæ Gymnasium och förklarade upplägget man har där, med gosskören och målbrottskören. Jag berättade även att mitt arbete ska undersöka hur man arbetar med pojkar som kommer i målbrottet på Adolf Fredrik kontra Sankt Annæ. Motsvarande information lämnade jag senare inför intervjun på Sankt Annæ. Båda intervjuerna har spelats in.

4.1 Deltagarna

Pelle Olofson och Karen-Marie Baun har båda stor erfarenhet av målbrottsproblematiken och möter den i sitt dagliga arbete, Olofson som ledare för Adolf Fredriks gosskör och Baun som ansvarig för målbrottskören och juniormanskören på Sankt Annæ.

4.1.1 Pelle Olofson

Olofson är själv sångare i grunden, men har även studerat komposition på Kungliga Musikhögskolan i Stockholm, där han examinerades 1984. Mellan åren 1984 och 2000 arbetade Olofson mestadels som sångare bland annat i Radiokören och Eric Ericsons Kammarkör, men också på de flesta av landets operascener. År 2000 började Olofson att undervisa på Adolf Fredriks Musikklasser och gör så än idag. Han komponerar och arrangerar körmusik i olika genrer för sina elever. Sedan 2012 är Olofson även dirigent för Stockholms Studentsångare.

4.1.2 Karen-Maria Baun

Baun är utbildad allmän musikpedagog med diplomexamen i körledning från Det Jyske Musikkonservatorium 2000 och som sångare och sångpedagog från Det Kongelige Danske Musikkonservatorium i Köpenhamn 2007. Hon har varit anställd på Sankt Annæ Gymnasium sedan 2009 och därutöver arbetat med en gosskör i Helsingörs domkyrka mellan åren 2008 och 2012. Vid sidan av att undervisa har Baun sjungit mycket själv både som solist och i olika professionella körer i Köpenhamn med omnejd.

4.2 Avgränsning

Valet att jämföra endast två intervjuer kan tyckas snålt sett ur resultatsynvinkel. I gengäld är bägge mina intervjupersoner väl kvalificerade. De representerar Sveriges respektive Danmarks kanske högst ansedda musikgrundskolor, bägge specialiserade på körsångsundervisning. De företräder helt olika förhållningssätt till målbrottssjungandet, vilket gör att jag får två tydliga perspektiv på frågan. Eftersom jag själv under ett år på Sankt Annæ arbetat med målbrottselever hade jag också en god förståelse av problemet, vilket hjälpte mig att ställa relevanta frågor.

4.3 Metodreflektion

Hur hög trovärdighet mitt metodval gav är svårt att svara på. Samtidigt som jag gjorde intervjuerna spelade jag in dem, och transkriberade dem sedan för att bättre kunna överblicka materialet. Flera av svaren som jag fick var långa och i vissa fall osammanhängande. Jag upplevde att båda mina intervjuobjekt hamnade lite i försvarsposition, att de berättade om sitt arbete med målbrottspojkar på ett sätt som förklarade att just deras sätt var det bästa. Jag hade kanske hoppats på att få fler svar som var något mer kritiska till arbetssättet på den egna skolan.

Eftersom jag känner Sankt Annæ mycket bättre än Adolf Fredrik ville jag inte låta mina egna erfarenheter färga studien. Därför valde jag att göra intervjun på Adolf Fredrik först, och sedan ställa i stort sett samma frågor på Sankt Annæ. Under intervjun på Adolf Fredrik föddes en del frågor och svar som jag inte hade förutsett, vilket gjorde att intervjun blev mindre tydligt strukturerad än jag hade tänkt. Å andra sidan kunde jag ta med mig en del av dessa frågor till intervjun på Sankt Annæ. På Sankt Annæ var jag därför mer förberedd och mån om att få svar på samma frågor som på Adolf Fredrik. Därför fick den intervjun fick en fastare struktur.

Den första intervjun svävade ut mer från ämnet och gav mig en mindre faktabank. En orsak till detta kan vara att intervjuobjektet helt enkelt hade färre och kortare svar på frågorna. Det kan också ha haft att göra med min ovana att intervjua och att det var för första gången som jag träffade intervjuobjektet i fråga. På Sankt Annæ kände jag sedan tidigare både intervjuobjektet och skolan, vilket kan ha gjort det enklare att hålla intervjun i ett fastare grepp.

4.4 Etiska överväganden

Innan jag genomförde mina intervjuer, beskrev jag och förklarade mitt projekt för intervjuobjekten och att de intervjuresultat som kom fram skulle jämföras med varandra. Båda intervjupersonerna accepterade att medverka under rådande förutsättningar och med sina namn utsatta. Ett problem med den halvstrukturerade intervjumetoden är att intervjupersonerna ibland kan ge mycket långa svar som jag sedan kortfattat refererar till i uppsatsen. Eftersom det finns en risk att jag då har missuppfattat, eller felaktigt återgett vad de har sagt, lät jag dem läsa intervjusammanfattningarna i resultatdelen och få möjlighet att påpeka felaktigheter. Ingen av dem hade några invändningar eller gjorde någon ändring. Av det drar jag

slutsatsen att jag har återgett deras ord och reflexioner på ett rättvisande sätt.

5. Resultat

I det här kapitlet kommer jag att presentera mina sammanfattningar från de båda intervjuerna som jag har gjort på Sankt Annæ Gymnasium och på Adolf Fredriks musikklasser. Under rubriken bilagor kommer det att finnas utdrag från dessa mer detaljerade intervjutranskriptioner. Intervjusvaren kommer även att diskuteras i resultatdiskussionskapitlet.

5.1 Första intervjun (den 24 oktober 2012) med Pelle Olofson, gosskörsledare och dirigent på Adolf Fredriks musikklasser.

Sammanfattning av intervjun

Olofson drar en parallell till Stockholms gosskör, som anses vara Stockholms bästa gosskör (<http://www.stockholmsgoskor.se/om>). Den är inte knuten till någon skola utan leds av en fristående stiftelse, och den har en särskilt målbrottskör. Olofson säger att han förstår varför man har valt ett sådant upplägg, men att förutsättningarna där är helt annorlunda än på Adolf Fredrik. Stockholms gosskör är en fyrstämmig kör (SATB), där sopranerna när de kommit i målbrottet gradvis slussas över till mansstämmorna. Målbrottskören är en mellanstation.

På Adolf Fredrik har man valt en annan modell. Där har eleverna gemensam klassvis sångundervisning, pojkar och flickor. Oftast kommer pojkarna i målbrottet i sexan eller sjuan, och då kan läraren övergå från SSAA till SATB (se sid 6). Ibland är det någon som kommer väldigt tidigt i målbrottet. Då får han i sin klassundervisning antingen lära sig sjunga falsett eller flytta ner till altstämman och sjunga de toner som han kan. Man individanpassar helt enkelt. Olofson talar om ”alt-typen” som bara sjunker lite grann och ”sopran-typen” som blir bas. Han förtydligar dock att detta inte är en regel, men två vanliga huvudtyper.

Vad gäller gosskören på Adolf Fredrik har Olofson från läsåret 2012 valt att helt gå bort från den fyrstämmiga modellen med manskörsröster, för att istället bara använda sopraner och alt. Detta eftersom han inte tycker det fungerar rent musikaliskt att låta så unga pojkar sjunga tenor- och basstämmor. Det är svårt att hitta repertoar som passar för pojkar som just

passerat målbrottet och som är helt oerfarna att sjunga med sina ”nya” röster. I det sammanhanget nämner Olofson att han använder notprogrammet Sebelius som hjälp för att göra egna lämpliga arrangemang och kompositioner.

När gosskörens pojkar kommer i målbrottet har de två val. De kan lämna gosskören och sjunga vidare i skolans kammarkör, tillsammans med flickor. Om de trots målbrottet vill fortsätta i gosskören är de välkomna att stanna kvar där och använda sig av sina falsettstämmor. Det ger en annan klang att sjunga falsett, men det innebär en möjlighet att sjunga kvar i gosskören. Och det skadar inte rösten, tvärtom menar Olofson.

Egentligen finns det bara en regel i gosskören och det är att medlemmarna inte får sluta mitt i en termin, främst på grund av det ansvar som kören har gentemot konsertbeställare. Annars är det fritt fram att lämna kören och söka sig till kammarkören. I vissa större arrangemang ges också möjligheten att slå ihop kammarkörens manskörsröster med gosskören. Det blir då mer projektbaserat.

Gosskören har inte haft någon hög status på Adolf Fredrik, eftersom flickkören alltid spelat en så pass framträdande roll och pojkarna är en minoritet på skolan. Men den nya gosskörsmodellen har, säger Olofson, hittills gått väldigt bra. Pojkarna känner att det är kul och det finns inget som drar dem därifrån, i form av en ”tuffare stämman att sjunga i”. Det existerar fortfarande en period hos unga pojkar då det anses töntigt att sjunga. Inte hos alla, men den finns. Gosskören motverkar detta med den trygga plats som den utgör för pojkarna.

Motivationen för att fortsätta sjunga när man kommer i målbrottet kan variera på skolan. Stor betydelse har målbrottets tidpunkt. Kring sjunde klass börjar det bli mer status att komma i målbrottet på Adolf Fredrik och Olofson upplever också att målbrottet kryper allt lägre ner i åldrarna. Det är så olika hur man reagerar när man kommer i målbrottet, men genom alla år har man på Adolf Fredrik sjungit sig igenom målbrottet.

Det är väldigt många pojkar som fortsätter att sjunga i kör efter att de har lämnat Adolf Fredrik. Olofson nämner inga siffror men menar att det är oerhört många.

”Man kan säga såhär. Det är vanligare att man blir läkare än att man blir musiker om man har gått här. Det brukar vi skoja om. Många har hög studietakt. Men många håller kvar vid

körsången. Om man går ut och tittar i Kyrkokörerna runt om i Stockholm, så kryllar det av AF:are.” (Pelle Olofson, 24 oktober, 2012).

5.2 Andra Intervjun (den 22 mars 2013) med Karen-Maria Baun som undervisar målbrottskören och juniormanskören på Sankt Annæ Gymnasium.

Sammanfattning av intervjun

Det är stora skillnader på pojkar som kommer till målbrottskören på Sankt Annæ. Vissa vill väldigt gärna sjunga vidare, andra ser det som en stor förlust att få lämna gosskören och tappar lite av sin motivation. Ibland kan de konkreta omständigheterna spela en stor roll. För ett tag sedan fick några pojkar, på väg in i målbrottet, lämna gosskören bara en månad innan kören skulle göra en resa till Sydafrika. Då är det inte speciellt motiverande att börja i målbrottskören.

Men Baun säger att motivationen ganska snabbt vänder. Hon berättar om en kille som sa till henne att ”målbrottskören ska man inte ta så allvarligt”, precis när han skickades ut från gosskören. I dag märker hon att han visst tar det på allvar.

Den nya modellen, med en förberedelse inför målbrottskören (se sid 8), har också gjort målbrottet attraktivare på skolan. En baksida är att målbrottskören ofta behöver sångare inför konserter, och snabbt vill fylla på med de som kommer från gosskören. Baun har då tagit lektionstid till att samla de nya pojkarna i mindre grupper och övat stämmor tillsammans med dem. På det sättet kommer de bättre förberedda, och mer motiverade, till målbrottskören.

De som varit solister i gosskören får ofta tag på sina ”nya” röster snabbare och arbetar konstruktivt med sina nya förutsättningar, och har en mer seriös inställning till sången. Men exempel finns även på motsatsen, pojkar som inte varit solister och som nu gärna vill ta chansen att visa framfötterna.

Baun talar också om det disciplinproblem som finns i arbetet med målbrottskören. Men hon tror inte att det främst har att göra med pojkarnas sångliga intresse och motivation, utan snarare om deras pubertala utvecklingstillstånd.

Hon pekar också på att så länge hon har arbetat på skolan har undervisning av målbrottspojkar varit lågt prioriterad och inte särskilt omtyckt eller populärt på lärarhåll. Idag är de på god väg att vända på den synen, menar hon, bland annat genom att göra undervisningen mer strukturerad. Tidigare var det lite för mycket frihetskultur, och det kan pojkar under pubertetsperioden inte hantera. De behöver tydliga och fasta ramar. Tidigare har de prövat att låta pojkarna vara med och bestämma vad de vill sjunga på timmarna, men det ledde bara till kaos. Pojkarna kände att det inte spelade någon roll om de sjöng med eller inte. Det måste vara lärarna som talar om för pojkarna vad de ska arbeta med, annars blir det bara pannkaka, förklarar Baun.

Flickor och pojkar har aldrig haft sångundervisning tillsammans på Sankt Annæ. Men sedan ett par år har målbrottskören ett projekt varje år, där de sjunger tillsammans med flickor i sjunde klass. Baun märker en förändring hos pojkarna när de får sjunga tillsammans med flickorna. Det är aldrig så bra närvaro från pojkarnas sida som vid det första repetitionstillfället med flickorna: pojkarna är där tio minuter innan repetitionen ska börja klockan åtta på morgonen.

Men pojkarna blir också lite generade. Flickorna är alla starka sångare vid den här tidpunkten, medan många av pojkarna precis kommit i målbrottet och inte alls fått kontroll på sina ”nya” röst. Flickorna är dessutom starkt motiverade, och när pojkarna märker att de inte riktigt håller jämna steg röstligt, så håller de tillbaka och vågar inte sjunga ut. Därför måste man pusha på pojkarna lite extra, för det handlar inte om att de inte har lust, menar Baun. De pojkar som är på väg in i målbrottet vill väldigt gärna lämna gosskören i tid för att hinna delta i projektet med flickorna.

Ändå är Baun motståndare till att låta flickorna och pojkarna sjunga tillsammans på permanent basis. Det skulle inte pojkarna må bra av. Flickorna är så mycket starkare sångare och snabbare på att lära sig sina stämmor, pojkarna har svårt att hänga med i deras tempo. De behöver mycket mer tid för att sjunga in den nya repertoaren i deras ”nya” röstläge. Det projekt som Sankt Annas har i dag är precis lagom, menar hon.

Röstläkare, målbrottskör, utklappning från gosskören – blir det inte för stor dramatik kring målbrottet på Sankt Annæ?

Baun tror inte det. Hon tror snarare att pojkarna får hjälp på vägen. Ett ordentligt avslut på det som varit och en ordentlig nystart. Baun nämner i detta sammanhang betydelsen av ritualer som ett sätt att manifesteras denna markanta livsförändring för dessa unga män. När man kommer i målbrottet är det något som är definitivt slut och något som är helt nytt som man går in i. Skolan tar väl hand om det drama som eventuellt finns. Idag är det lättare för henne att få de nya målbrottspojkarna att sjunga glissandon från hög falsett ner i lågt bröstregister. Det kunde hon inte för tre år sedan, då var det pinsamt för pojkarna. Idag förbereder man pojkarna på den skarv som uppkommer, och gör dem medvetna om att det är fullständigt naturligt. Dramat blir mindre och möjligheterna större.

Skolan har också blivit bättre på att hitta bra musik till målbrottskören. Repertoarbanken växer och Baun arrangerar en hel del musik själv. Hon använder sig av notprogrammet, Sibelius, där hon kan lägga in stycken för att sedan med ett klick byta tonarter, så att det passar pojkarna. De sjunger numera inte stora verk av Mozart, Bach och Händel, men gärna negro spirituals och folkmusik. Det finns något spännande i detta också, även om repertoaren inte är lika utmanande musikaliskt. Ibland klagar pojkarna över att det är tråkigt och att musiken är dålig, men Baun tror att det mer handlar om deras pubertala motstånd än att de faktiskt tycker att musiken är dålig.

Baun medger att det ultimata för målbrottspojkarna skulle vara att alltid ha undervisning tillsammans med juniormanskören. Hon har en stor tro på att man lär sig på gehör. Det ger mycket för en otränad röst att få stå bredvid en röst som har kommit längre. På skolan saknas manliga röstförebilder för målbrottspojkarna. Anledningen att man inte slår ihop målbrottskören och juniormanskören är dels schemateknisk, men handlar också om att det inte skulle vara så populärt bland de äldre pojkarna. Men det finns ett projekt varje år, när alla målbrottspojkar sjunger tillsammans med juniormanskören.

Baun blir också förtjust över tanken att slå ihop juniormans- och målbrottskör med flickor, då skulle en ny värld av repertoar öppna sig med helt andra möjligheter. Men kanske skulle inte en sådan konstellation vara det bästa för en pojke som just kommit in i målbrottet. Det kunde också bli negativt för de mer mogna flickornas utveckling. Hon tror mer på att slå ihop sådana körer i projektsammanhang.

Jag frågade Olofson på Adolf Fredrik hur många pojkar som fortsätter att sjunga efter skolan (se sid 23), och ställer samma fråga till Baun på Sankt Annæ. Hon pekar på det växande intresset för den frivilliga juniormanskören i åttan och nian. I dag anmäler sig cirka en tredjedel av varje årgångs pojkar. Och en hel del pojkar fortsätter att sjunga efter sin tid på Sankt Annæ, i radiokören, operakören och i kyrkokörer. Men någon statistik på hur många som fortsätter att aktivt sjunga har inte Sankt Annæ, lika lite som Adolf Fredrik.

6. Resultatdiskussion, slutsatser och rekommendationer

I följande kapitel kommer jag att diskutera och presentera flera av de svar som jag fått från mina intervjuer, jämföra dem med varandra och med vad annan forskning säger i frågorna. Jag kommer även att ta upp frågor som jag anser vara av värde för en fortsatt forskning.

Att endast ha två informanter som underlag för studien innebär naturligtvis en begränsning vad gäller möjligheten att kunna dra mer generella slutsatser utifrån materialet. Det har heller inte varit min avsikt, utan min ambition har varit att hitta två undervisningssituationer med så stora likheter och samtidigt stora skillnader att en jämförande studie skulle visa sig meningsfull.

Att jag själv arbetat på den ena av skolorna (och bland annat med den målbrottsproblematik som studien behandlar) men inte på den andra kan innebära en obalans, till exempel så att intervjun med Baun blev mer inträngande än den med Olofson. Geografiskt avstånd och tidsbrist har tyvärr gjort att jag inte har kunnat komplettera den sistnämnda. Men jag tycker inte att detta har negativt påverkat min objektivitet eller undersökningens resultat.

6.1 Skillnader mellan Adolf Fredrik och Sankt Annæ

Först och främst känns det viktigt att betona att Adolf Fredriks musikklasser och Sankt Annæ Gymnasium har helt skilda upplägg på sin undervisning och att det därför är helt olika undervisningsförutsättningar för de två lärare som jag har intervjuat. På Sankt Annæ tar man in betydligt fler pojkar än flickor och vise versa på Adolf Fredrik. Det gör att atmosfären skiljer sig tydligt mellan skolorna. Självklart tar flickorna större plats på Adolf Fredrik och pojkarna på Sankt Annæ.

Det är också tydligt vilka körer som har högst status på skolorna. På Adolf Fredriks musikklassers hemsida (<http://www.afmusik.se/vara-representationskorer>) presenteras flickkören före gosskören och man stoltserar med dess internationella berömmelse. Sankt Annæ framhåller på motsvarande sätt den stora betydelse Drengekoret har för skolan, och det påpekas särskilt att den har stöd från kungahuset (<http://www.sankt-annae.dk/kdk/index.php>).

En annan skillnad är att Sankt Annæ har betydligt större resurser än Adolf Fredrik. Olofson har gosskören ensam, medan Ebbe Munk, som håller i Københavns Drengekor har egna repetitörer och administratörer omkring sig. Drengekoret är en maskin som involverar mycket personal och uppmärksamhet.

Målbrottskören har förvisso inte alls samma utrymme på Sankt Annæ som gosskören, men även den har goda resurser. Dels är det alltid två körledare som har hand om målbrottsundervisningen och kören. Den stora skillnaden gentemot Adolf Fredrik, vad gäller pedagogiken för målbrottspojkar, är förstås att Sankt Annæ har en särskild kör för dessa. Adolf Fredrik däremot blandar sina målbrottspojkar med flickor.

Sankt Annæ verkar ha en mer genomtänkt vetenskaplig inställning till sjungandet än Adolf Fredrik. Skolan har en egen röstläkare, som har producerat en särskild målbrottsbroschyr som informerar föräldrar och andra intresserade om målbrottets fysiologiska förlopp och röstliga stadier. Generellt ha Sankt Annæ en tydlig ambition att motivera sitt ställningstagande till pojkars målbrottsröster med hänvisning till vetenskap och forskning.

På Sankt Annæ är det också skolan (i realiteten gosskördirigenten Ebbe Munk) som bestämmer hur länge en pojke på väg in i målbrottet får vara kvar i gosskören, oavsett hans egen önskan. Genom en ritual där eleven hyllas för sina insatser i gosskören och välkomnas till ett nytt livsstadium och ett nytt sångligt sammanhang ger man övergången en positiv innebörd. I vad mån detta påverkar elevernas inställning till målbrottskören är svårt att generellt avgöra, säkert varierar det från fall till fall.

Ytterligare en skillnad är att undervisningen på Sankt Annæ åtminstone i svenska ögon framstår som mer ”konservativ”, än på Adolf Fredrik, detta sagt utan värdering. Sankt Annæ har klart större krav på disciplin och strängare regler för elevernas uppträdande. Jag var med under en gosskörsrepetition på Adolf Fredrik, där eleverna småpratade och koncentrationen inte hela tiden var på topp. Och Olofson genomförde repetitionen utan att kräva rättning i ledet. I Københavns Drengekor skulle den toleransen vara otänkbar. Och Baun, som undervisar den mer svårstyrda målbrottskören, talar kritiskt om pedagogisk ”frihetskultur”, om behovet av ”fasta ramar” och att läraren måste bestämma, ”annars blir det bara pannkaka”.

Kanske är det så att skillnaden mellan Adolf Fredrik och Sankt Annæ speglar en skillnad i nationell pedagogisk kultur? En sådan skillnad skulle innebära att det är lite friare tyglar i Sverige, där läroplanerna under lång tid har ställt ”eleven i centrum”, och mer disciplin och struktur i Danmark.

6.2 Lärarnas handlingsutrymme

En aspekt på skolornas undervisning handlar också om vilket handlingsutrymme de enskilda lärarna har. Houmann (2010) definierar handlingsutrymme som ett tillstånd när man som musiklärare har tillgång till alla sina resurser men där man som lärare också måste anpassa sig till ramar och begränsningar som styrs av organisation och ekonomi.

Undervisningen på Sankt Annæ följer strikta ramar, delvis styrda av att gosskörens internationellt höga kvalitet sätts i första rummet. Pojkarna tvingas därför lämna gosskören så snart de kommer i målbrottet. Målbrottspojkar placeras sedan i en separat kör, med relativt klara riktlinjer för hur målbrottsrösten bäst ska behandlas. Bauns undervisningssituation är på detta sätt styrd.

Olofson på Adolf Fredrik har större rörelsefrihet. Han har nyligen (2012) på egen hand helt ändrat upplägget på gosskören (från SATB till SSAA), därför att han inte kände att det fungerade musikaliskt. Pojkarna uppmuntras att stanna i gosskören så länge de tycker att det är roligt, även om de kommit i målbrottet. Men de kan också lämna den om de hellre vill det. Både lärare och elever har på Adolf Fredrik ett vidare handlingsutrymme att själva bestämma.

Samtidigt uppfattar jag Baun på Sankt Annæ som en uppfinningsrik och drivande lärare, som hela tiden vill förnya och experimentera. Hon har dragit igång nya projekt tillsammans med målbrottspojkar och flickor, hon jobbar hårt för att variera och utforska ny repertoar, och hon är mån om att ge de pojkar som kommer i målbrottet individuell hjälp och information.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att handlingsutrymmet verkar vara större för Olofson på Adolf Fredrik, medan det för Baun på Sankt Annæ finns en handlingsfrihet inom mer tydligt givna ramar. Dessa ramar tillåter ändå läraren att utifrån sin stabila kunskapsbas våga pröva och hitta nya lösningar som Houmann (2010) framhåller som viktigt. Däremot är

mitt undersökningsmaterial för begränsat för att man ska kunna dra några generella slutsatser beträffande handlingsutrymmet på respektive skola.

6.3 Puberteten, när och hur?

Problemen med målbrottsundervisning har inte bara med röstens förändringar att göra. En lika viktig faktor är att pojkarna befinner sig mitt inne i puberteten med dess både fysiska och psykiska omställning. Baun anser att de disciplinproblem och den bristande motivation att sjunga som uppstår i målbrottskören på Sankt Annæ har mer med puberteten än med målbrottet att göra. Just därför, menar hon, är det en nackdel att ge målbrottskören för fria tyglar. Klara och tydliga instruktioner är det som pubertetspojkar bäst behöver. Hon får hon stöd av Guggenbühl (2003) som ju menar att pubertetsungdomars störande beteenden egentligen är ett uttryck för en önskan att få instruktioner och förstå kulturens riktlinjer.

Baun och Olofson delar Cederbergs (2012) uppfattning att målbrottet kryper längre ner i åldrarna. Problemet borde vara betydligt större på Sankt Annæ, där så mycket fokus ligger på just gosskören, och Baun berättar att det finns planer på att ta in elever från ännu tidigare år. Ett sådant beslut skulle rimma illa med både Sällströms (1988) och Roland Nilssons uppfattningar (Cederberg 2012). De förra är kritiska till att för tidigt binda röster i körstämmor och den senare talar om mognadens och erfarenhetens betydelse för att kunna leva sig in i musikens känsla och budskap.

6.4 Inställningar till målbrottsrösten

Olofson berättar under intervjun om en pojke som nu går i femte klass och har kommit i målbrottet, men som älskar gosskören. Han har helt enkelt tränat upp sin falsett och sitter med och sjunger i altstämman. Enlig Olofson är detta enbart positivt. Han kommer även ihåg en före detta elev som tränade upp falsetten så bra att hans sopranstämma aldrig försvann. Han slutade aldrig att träna höjden. Olofson refererar också till sin egen tid som elev på skolan (han är själv gammal AF:are) då han upplevde ett väldigt odramatiskt målbrott. Och han tror att de flesta med honom upplever att det inte blir några särskilt dramatiska målbrott när man fortsätter att sjunga så mycket som de gör på skolan.

Även Baun berättar om en elev i femte klass som helt klart är på väg in i målbrottet. Han ska nu få gå till röstläkaren och kolla hur långt gången han är. Baun säger att hon skulle tycka väldigt synd om honom om han tvingas klappas ut från gosskören redan nu. Samtidigt känner hon på sig att det nog blir så. När en sådan situation uppkommer är det såklart inte bra, säger hon, och hon försöker hålla pojken kvar i gosskören så länge hon kan. Men i slutändan är det gosskörsledaren Ebbe Munk som bestämmer. Då gäller det att inte göra någon problematik av det, säger hon. Man försöker prata om det så lite som möjligt för att inte skapa en panikstämning i klassrummen.

Olofsons och Bauns berättelser ger en tydlig bild av skillnaden mellan Adolf Fredrik och Sankt Annæ. Det kan upplevas som en befrielse att höra hur pojkarna i Adolf Fredrik får sjunga kvar så länge de vill i gosskören. Det är nästan hjärtskärande att höra om femteklassaren vid Sankt Annæ som efter röstläkarbesök förmodligen tvingas bort från sin gosskör. Det är uppenbart att man på Adolf Fredrik tar större social hänsyn till pojkarnas behov av en trygg omgivning. Men Olofson bejakar också falsettsången som ett sätt att hantera målbrottet och ser ingen fara i detta, snarare en möjlighet till sånglig utveckling. På Sankt Annæ är falsettsjungandet däremot förbjudet och anses rent av skadligt.

Hur kan det vara så stor skillnad? Vem har rätt, Adolf Fredrik eller Sankt Annæ? Någon undersökning av just falsettsjungandets effekter på pojkar i målbrottet har jag inte kunnat hitta. De forskare jag har läst som skriver om målbrott och sångundervisning gör det kortfattat och delvis ganska allmänt hållet. Men gemensamt är att de rekommenderar återhållsamhet. Särskilt Sällström (1988) förklarar att det är viktigt att vara mycket försiktig under denna period utan att för den skull förbjuda pojkarna att sjunga. ”... tonåringarna behöver sången så oerhört väl som balanserande faktor under pubertetsperiodens många motstridiga känslorvall, så glöm inte bort att låta dem försöka sjunga.”(s.142)

Kanske kan man säga att Sankt Annæ:s undervisning av målbrottspojkar är den som bäst stämmer överens med forskarnas rekommendationer. Baun är mycket mån om att man ska vara försiktig under den här röstliga perioden, och hennes idéer går ut på att hitta rätt reper-toar, rätt projekt och rätt utmaningar för eleverna.

Vad gäller falsettsjungandet är hon bestämd. Pojkarna ska inte använda sin falsettröst under målbrottet. Det som hon vet om countertenorer är det att de hela tiden måste ner, slappna av

och träna i sitt bröstregister för att det inte skall uppstå osunda muskelspänningar. Hon hänvisar också till skolans röstläkare, som ofta talar om att unga pojkar som stannat kvar och sjungit falsett under lång tid och inte getts utrymme att bejaka och utforska sin manliga röst, fått mycket mer spänningar i rösten än andra. Och Baun säger att hon själv sett exempel på pojkar som vägrat släppa sin falsett och senare fått betala för det med röstliga spänningar. Olofson på Adolf Fredrik har motsatt uppfattning.

Kanske beror skillnaden på att Sankt Annæ driver sångundervisningen hårdare, att elevernas röster ansträngs mer och att risken för röstspänningar då ökar. Det skulle i så fall av dessa skäl vara viktigare att varva ner när målbrottet kommer. Gosskören på Adolf Fredrik har inte lika höga anspråk. Kanske blir sjungandet där mer avspänt. Och kanske blir utrymmet för att experimentera med falsettsång större, utan att röster riskerar att ta skada. Det är förstås bara en gissning. Men den skulle kunna förklara hur två erfarna sångpedagoger, som arbetar med barn i samma åldrar, kan ha så olika erfarenhet och uppfattning.

6.5 Behövs det mer fokus på målbrottsrösten?

Under den tid då Roland Nilsson var ledare för Stockholms gosskör, var han med och startade en målbrottskör. Här fick sopraner och altar som kom i målbrottet en övergångsperiod innan de slussades tillbaka in till den stora gosskören och fick vara med och sjunga i de ”riktiga” herrstämmorna. ”Innan målbrottskören fanns”, säger Roland Nilsson, ”kom aldrig de sopraner som tvingats sluta tillbaka till kören och då förlorade vi en massa bra sångare” (Cederberg, 2012).

Samma resonemang skulle kunna tillämpas på skolor med gosskörsprofil. Men varken Sankt Annæ eller Adolf Fredrik gör detta. Nu slutar eleverna på de båda skolorna efter grundskoleåren och det framgår tydligt av Baun och Olofson att den mognad som krävs för att sjunga herrstämmor i gosskör inte hinner uppnås hos pojkarna under den tiden. Däremot skulle möjligen Sankt Annæ, som också har ett gymnasium knutet till skolan kunna tillämpa detta. Fast med de höga krav som skolan ställer på Drengekorset, skulle förmodligen inte heller en sådan modell tillåtas.

På Sankt Annæ är pojkarnas sångundervisning frivillig från och med åttonde klass. Men skolan anstränger sig att få dem att fortsätta sjunga. När Baun började arbeta på skolan var det bara två pojkar av hundra som anmälde sig till juniormanskören. I dag är det en tredjedel, och målet är att åtminstone hälften av varje årskull ska vilja sjunga vidare, också efter skolan, så att de ska få goda verktyg till att använda sin mansröst. Men mansröster till den egna gosskören söker skolan bland redan färdiga professionella sångare.

Olofson på Adolf Fredrik förklarar att det är svårt att hitta repertoar som passar pojkar som kommit i målbrottet, och även han har därför valt att avstå helt ifrån att använda sina målbrottspojkar som manskör till gosskören.

Gemensamt för Olofson och Baun är alltså att de undviker att lägga för stort ansvar på målbrottspojkar och att de själva arrangerar musik som passar bättre för dessa unga pojkar. Skillnaden är att Olofson hela tiden har flickor som är med och stöttar pojkarna i kammarkören, medan Sankt Annæ separerar pojkars och flickors sångundervisning redan från början.

Också på Sankt Annæ prövar man sedan ett par år att låta målbrottspojkar sjunga tillsammans med flickorna, men Baun är ovillig att utvidga den försöksverksamheten. Hennes argument är att flickorna i den åldern är så mycket starkare sångare än pojkarna. Baun ser ett problem i den obalans som uppstår, Olofson ser tvärtom en positiv möjlighet, att flickornas styrka ”lyfter” pojkarna.

Kanske beror åsiktsskillnaden helt enkelt på skolornas olika organisation av sångundervisningen. På Adolf Fredrik är det självklart att flickor och pojkar sjunger ihop, på Sankt Annæ upplever jag det som att det är något exotiskt och nästan lite förbjudet. Det gör att flickor och pojkar antagligen känner sig mer trygga med varandras röster på Adolf Fredrik än vad de gör på Sankt Annæ.

Nu har man valt en modell på Sankt Annæ, där gosskörens intressen ställs i första rummet. Pojkarna skolas hårdare från början och ska lära sig en större repertoar inför intåget till gosskören. Men efter målbrottet, på högstadiet och gymnasiet, kan de inte återvända till gosskören som mansröster, eftersom dessa besätts av professionella sångare.

Både Olofson och Baun beskriver hur målbrottet kommer allt tidigare, och den erfarenheten bekräftas av forskningen. Det innebär att tiden för gosskörsopraner bli kortare, och att skoltiden för pojkar med ”manliga” röster förlängs. På Sankt Annæ har man därför lagt ett speciellt fokus på målbrottsrösten och inrättat en särskild målbrottskör. Adolf Fredrik har gått en motsatt väg, och försöker integrera målbrottarna i befintliga klass-, goss- och kammarkörer.

Av min undersökning kan jag inte påvisa att den ena eller andra av dessa modeller, ur målbrottsynpunkt, skulle vara den bästa. Men jag drar den slutsatsen att det borde vara viktigt för Sankt Annæ att utvidga den försöksverksamhet som Baun beskriver och bejaka kammarkören, i olika former och konstellationer, som en stimulans till fortsatt sjungande, för båda könen.

Jag drar också den slutsatsen att den konstellation som man har på Adolf Fredrik är en fördel när det gäller att fånga pojkarnas intresse att sjunga vidare under målbrottet. Här är flickorna från klassrumsundervisningen vana vid att sjunga med pojkarna och även om pojkarna i målbrottet är ”svagare” sångare än flickorna så kan å andra sidan flickornas mera ”färdiga” röster hjälpa till att ge ett bättre slutresultat, än om pojkarna (som på Sankt Annæ) får sjunga helt själva. Man kan också tänka sig att det ger en större sångglädje och en inkörspport för pojkarna att vilja fortsätta med sången.

6.6 Återkoppling till forskningsfrågorna

Min övergripande forskningsfråga lyder:

Hur hanterar två musiklektorer på skilda men jämförbara musikskolor målbrottet?

Det finns stora skillnader i hanteringen skolorna emellan. Baun på Sankt Annæ delar forskningens rekommendationer att man ska vara försiktig under den här röstliga perioden. Falsettrösten ska inte användas då den kan orsaka spänningar i rösten. Sång i blandad kör förekommer inte i någon stor utsträckning eftersom flickorna i motsvarande ålder är starkare sångare och pojkarna därför får svårt att hänga med. På Sankt Annæ är det inte målbrottspojken eget önskemål som avgör om han sjunger vidare i gosskören utan röstläkare och gosskörledaren bestämmer när det är dags att sluta i kören.

Olofson på Adolf Fredrik bejakar falsettsången som ett sätt att hantera målbrottet och utveckla rösten. De sångligt starkare flickorna är stöttande resurser för pojkarna i den gemensamma kören. Pojkarna i Adolf Fredrik får sjunga kvar så länge de vill i gosskören.

Underfrågor:

- a) Hur ser handlingsutrymmet ut för respektive lärare?

Handlingsutrymmet förefaller vara större på Adolf Fredrik än på Sankt Annæ. Olofson har stor rörelsefrihet att själv bestämma upplägget för gosskören. En mer avspänd hållning till målbrottet ger större frihet för läraren att individanpassa undervisningen och följa elevens önskemål. På Sankt Annæ blir de höga ambitionerna som ställs på gosskören styrande för undervisningen och innebär därför en tydlig och på förhand given begränsning av handlingsutrymmet för läraren. Men inom de givna ramarna handlar det om att utnyttja friutrymmet vilket Baun visar att hon i hög grad gör.

- b) Hur beskriver lärarna själva sin undervisningssituation och sitt arbetssätt?

I alla år har inställningen på Adolf Fredrik varit att pojkarna ska sjunga sig igenom målbrottet. Det synsättet kräver individanpassning och flexibilitet. I skolans gosskör har Olofson lämnat modellen SATB för SSAA som han menar fungerar bättre både musikaliskt och för målbrottsrösterna. Gosskören blir därför en trygg plats där pojkarna gärna stannar utan att för tidigt vilja sjunga mansstämmor.

På Sankt Annæ arbetar man idag medvetet med ett par veckors enskild undervisning för att både sångligt och mentalt förbereda pojkarna inför övergången till målbrottskören. Även stämövning i mindre grupper har höjt motivationen att sjunga i målbrottskören som tidigare varit lågt prioriterad. Sammantaget får detta pojkarna att inse att skarven som uppstår i målbrottsrösten är helt naturlig. Baun framhåller vikten av fasta ramar, pushning och styrning eftersom pojkar under puberteten inte kan hantera för mycket frihetskultur.

- c) Finns det något arbetssätt och någon repertoar speciellt lämplig för pojkar i målbrottet?

Både Olofson och Baun talar om behovet av en musikaliskt mindre utmanande repertoar lämplig för målbrottsröster. En anledning till att Olofson övergav SATB-modellen i sin gosskör var just svårigheten att hitta lämplig körmusik för blandad kör med oerfarna ”nya” röster. Både Olofson och Baun använder sig av notprogrammet Sibelius som gör det lätt att byta tonarter. Båda gör också själva körarrangemang lämpliga för målbrottsröster. Men de stora kompositörernas verk får vila. Baun låter gärna sina elever sjunga negro spirituals och folkmusik. Däremot anser hon det olämpligt att låta pojkarna vara med och bestämma repertoar eftersom de inte kan bedöma vad som lämpar sig bäst för deras nya röster.

6.7 Förslag till vidare forskning

Av mina intervjuer har jag kommit fram till en del skillnader hur man arbetar med målbrottspojkar på två olika skolor. Eftersom detta enbart är två skolor, skulle det vara spännande att se hur man arbetar på fler liknande skolor, främst med en körprofil. Skiljer det sig mycket mellan sådana skolor i Sverige? Jag vet att Nacka, Sollentuna och Täby har musikklasser med profil likt den på Adolf Fredrik. Det kan även vara intressant och undersöka hur man arbetar i andra länder i Skandinavien, men också utanför. Liknar de svenska skolorna varandra mer än de engelska och danska?

Ett annan naturlig uppgift för fortsatt forskning kunde vara att undersöka hur många pojkar som väljer att sjunga vidare efter grundskolan på Sankt Annæ och Adolf Fredrik. Kan man på det sättet mäta vilken undervisning som har fått bäst effekt på pojkarnas röstliga utveckling under målbrottstiden? Baun säger att många elever fortsätter även på gymnasiet i Sankt Annæ, och att de där bildar nya körer tillsammans med flickor. Från Adolf Fredrik är det många elever som börjar på Kungsholmens musikgymnasium, som har en körprofil, lik den som finns på AF.

Ett mått på hur lyckad målbrottsundervisningen är, skulle också kunna undersökas genom en enkätundersökning med före detta elever på Adolf Fredrik och Sankt Annæ. Man skulle då kunna ställa frågor som: Hur upplevde du målbrottsperioden i förhållande till undervisningen under din tid på Sankt Annæ/Adolf Fredrik?

Referenser

Af Ugglas, Y. (1987). *Röstgymping*. Stockholm: Consilium Förlag AB.

Borch, D. Z. (2005). *Stora sångguiden: Vägen till din ultimata sångröst*. Danderyd: Notfabriken Music Publishing AB.

Eken, S. (1998). *Den menneskelige stemme*. Köpenhamn: Susanna Eken og Hans Reitzels Forlag A/S.

Frisén, A. & Hwang, P. (red.) (2006) *Ungdomar och Identitet*. Stockholm: Natur och Kultur

Guggenbühl, A. (2003). *Pubertet-pest och pina*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Houmann, A. (2010). *Musiklärarens handlingsutrymme – möjligheter och begränsningar*. Doktorsavhandling, Lunds universitet. Lund: Media-tryck.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Møller, N. (1998). *Sangskolen: Københavns Kommunes Sangskole, Sankt Annæ Gymnasium 1929-1989*. Köpenhamn: Reproset.

Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Prytz, S., Nielsen, C.E., & Baun, K.M. (2010). *Pubertetsstemmer* [Broschyr]. Köpenhamn: Sankt Annæ Gymnasium.

Sundberg, J. (2001). *Röstlära: Fakta om rösten i tal och sång*. Stockholm: Johan Sundberg och Proprius förlag.

Sällström, Jan & Gunvor. (1988). *Människorösten: Så underfull, så full av liv*. Uppsala: Grafax Tryckeri AB.

Ware, C. (1998). *Basics of vocal pedagogy: The Foundations and Process of Singing*. New York: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Elektroniska referenser

Adolf Fredriks musikklasser. (n.d.). *Om Adolf Fredriks musikklasser*. Hämtat 15 mars 2013 från Adolf Fredriks musikklasser: <http://www.afmusik.se/om-skolan>

Adolf Fredriks musikklasser. (n.d.). *Representationskörer*. Hämtat 15 mars 2013 från Adolf Fredriks musikklasser: <http://www.afmusik.se/vara-representationskorer>

Cederberg, H (2012). *Tidigt målbrott hotar gosskörer*. Hämtat 5 april 2013 från Sveriges radio: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1012&artikel=5070709>

Københavns Drengekor. (n.d.). *Københavns Drengekor, det kongelige kantori*. Hämtat 18 mars 2013 från Sankt Annæ Gymnasium: <http://www.sankt-annae.dk/kdk/index.php>

Sangskolen. (n.d.). *Sangundervisning i folkeskolen*. Hämtat 18 mars 2013 från Sankt Annæ Gymnasium: <http://www.sag.dk/sangskolen/index.php?id=3>

Stockholms gosskör. (n.d.). *Om kören*. Hämtat 15 mars 2013 från Stockholms gosskör: <http://www.stockholmsgoskor.se/om>

Bilagor

Nedan följer några utdrag från de transkriberade intervjuerna för att exemplifiera hur intervjuerna gick till.

Intervju med Pelle Olofson, Adolf Fredrik

Hur gör ni med era målbrottspojkar?

(Olofson)

Vi har haft samma modell här under tre år med fyrstämmig gosskör, men jag har nu ändrat. Så nu är gosskören, sopraner och altar. Dock inte som i Sankt Annæ, med den engelska modellen (manskör utifrån). Vi sjunger endast SSAA, fyrstämmig gosskör.

Sen är pojkarna, det här är från i år alltså. Pojkarna som blir tenorer och basar, de får flytta över till kammarkören. Då sjunger pojkarna med flickorna. Men det är inte flickorna som är involverade i flickkören. Vi har ju rätt mycket flickor här, ungefär 66 %, så alla får inte plats i flickkören.

Hur tycker du att er modell fungerar?

Jag känner att vår modell hittills har gått väldigt bra. Pojkarna känner att det är kul här och det finns inget som drar dem iväg. Men vi sjunger ändå gosskör. Här kan de känna sig trygga.

För det finns ju det här med att vara ung och det är töntigt att sjunga när man är kille. Det finns fortfarande. Det har inte varit speciellt hög status att vara med i gosskören. Jag ändrade till dagens upplägg på gosskören för att det inte fungerade särskilt bra rent musikaliskt innan.

Upplever du att pojkarna får en dip när de kommer i målbrottet?

Det beror alldeles på när de kommer. Det finns en kille i femman nu som sjunger bas egentligen, men han älskar gosskör. Så han har tränat upp sin falsett och sjunger med altarna, men kan även sjunga sopran. Det är dock bättre att ha honom i altstämman för han sjunger så

starkt. Däremot, när man kommer till sjuan. Då är det status att komma i målbrottet här på den här skolan. Det som jag har upplevt också är att målbrottet idag kommer mycket tidigare.

Ni har aldrig haft begreppet målbrottskör som på Sankt Annæ?

Nej, och vi har alltid sjungit oss igenom målbrottet.

Hur är det efter skolan? Är det många pojkar som fortsätter att sjunga?

Ja, oerhört många! Man kan säga såhär. Det är vanligare att man blir läkare än att man blir musiker om man har gått här. Det brukar vi skoja om. Många har hög studietakt. Men många håller kvar vid körsången. Om man går ut och tittar i Kyrkokörerna runt om i Stockholm, så kryllar det av AFare.

Det finns alltså ingen ”särbehandling kring målbrottet här?”

Nä, jag har ju själv gått här och jag upplevde och tror de flesta med mig upplever att det inte blir något särskilt dramatiskt målbrott, när man fortsätter att sjunga mycket.

I klasserna skapar man egna körer med tenorer och basar, eller?

Ja, någonstans, när tillräckligt många kommit i målbrottet börjar man sjunga satb. Läraren tar ett beslut. Det finns 1000 olika vägar. Ibland är det någon enstaka som kommer väldigt tidigt i målbrottet. Då får han antingen lära sig sjunga falsett eller flytta ner till altstämman och sjunga de toner som han kan. Man måste individanpassa, för det är aldrig likadant. Man kan säga att det finns alt-typen som bara sjunker lite grann och sopran-typen som blir bas. Men det är som sagt olika. Inte generellt, men två huvudtyper.

Intervju med Karen-Maria Baun, Sankt Annæ Gymnasium

Upplever du en generell motivationsdipp när pojkarna kommer i målbrottet?

(Baun)

Ja, den finns såklart hos några. Men det har blivit mycket, mycket mindre. Och jag tror att det handlar om just det att de faktiskt går in i ett nytt projekt som är spännande.

Har alltid målbrottskören funnits på Sankt Annæ?

Nja, det har funnits under den tiden som jag arbetat här i alla fall. Men det har alltid varit ett lite hatat ämne som lärare varit väldigt lågt prioriterat, just för att det varit så svårt att motivera pojkarna, men det är vi igång med att vända tycker jag.

Det har tidigare funnits problem med målbrottskören på grund av att det gick lite för mycket frihetskultur i det. Och det kan inte pojkarna under den perioden klara av att hantera. Är det något som de här pubertetspojkarna behöver så är det raka, tydliga och fasta ramar.

Man ska egentligen inte fråga vad de har lust till, för då vill de bara springa iväg och spela ishockey och fotboll. Vi har provat förut att fråga och lyssna på pojkarna önskemål om vad de vill sjunga på timmarna, men det blev fullständigt hopplöst och kommer aldrig att prövas igen så länge som jag är lärare för målbrottskören. Det kom inget konstruktivt ut från det och jag upplevde att pojkarna själva kände att det liksom inte spelade någon roll. Det är vi som ska tala om för pojkarna vad vi ska arbeta med. Annars blir det bara pannkaka av alltihopa.

Ni har aldrig haft modellen som de haft på AF, med att man sjunger tillsammans i klasserna pojkar och flickor?

Nej, det har aldrig funnits. Och det beror ju mycket på att Sankt Annæ från början var en pojkskola. Det var först någon gång under 70-talet som flickorna fick lov att starta på skolan. Jag tror att när jag för ungefär tre år sedan fick flickorna till att delta i ett projekt tillsammans med pojkarna, så var det i stort sett första gången i skolans historia som vi hade tenorer och basar tillsammans med flickor.

Upplever du att målbrottet blir dramatiskt på Sankt Annæ?

Nej det tror jag inte och det kanske låter platt när jag säger det, men faktum är att jag tror mycket på ritualer. Att saker och ting får ordentliga avslut och det nya får en ordentlig start. För det handlar ju om en markant livsförändring för en ung man. När man kommer i målbrottet är det något som definitivt är slut och något helt nytt som man går in i. Det jag tänker är att vi nu tar hand om det drama som finns.

Upplever du att pojkarna tycker att det är status att komma i målbrottet på Sankt Annæ?

Nej, det märker jag inte. Jag har i så fall upplevt det motsatta. Att det är status att inte komma i målbrottet. Att man vill vara kvar i gosskören så länge som möjligt. Men motståndet och rädslan för att komma i målbrottet har blivit mycket mindre. Förut kom man ut till ingenting, nu tror jag inte att de är lika främmande för att komma i målbrottet. Men det är klart, man går ju miste om något väsentligt när man kommer i målbrottet på den här skolan.

Upplever du att pojkarna tycker det är töntigt med sång när det kommer i målbrottet?

Nej, det gör jag inte. Så kunde det vara för ett par år sedan, men nu ser jag inte den attityden mera. Det har lyckligtvis vänt. Det finns såklart alltid några som vill provocera och testa gränser, men där är vi tydliga och visar att vi inte accepterar oseriöst beteende.

Varför slår man inte ihop målbrottskören med juniormanskören?

Det är en schemateknisk fråga.

Och sedan är det förstås också så att pojkarna i nionde klass tycker att pojkarna i sjätte och sjunde klass är väldigt små. Så det skulle inte vara så populärt bland de äldre pojkarna. Men vi har ju projekt varje år när alla målbrottspojkar sjunger tillsammans med juniormanskören.

Sedan tycker jag att det är viktigt för de lite äldre pojkarna att få göra någonting för sig själva, för då får det ett bättre musikaliskt resultat.